

نقش حیا در تنظیم روابط شغلی

طاهره افخمی

چکیده

حیا عامل بازدارنده‌ی فرد و جامعه از آلودگی‌ها و انحرافات اخلاقی و موجب هدایت اشخاص و جوامع می‌شود و از نشانه‌های امنیت و بقای خانواده و عامل استحکام جامعه است. اقتضای جامعه‌ی اقتصادی امروز اشتغال زن و مرد در کنار یکدیگر برای تامین اقتصاد خانواده است و عاملی که میتواند این رابطه‌ی شغلی را کنترل و در مسیر درست قرار دهد عامل مهم اخلاقی، یعنی حیاست. در این تحقیق که به روش توصیفی-تحلیلی و با اطلاعات کتابخانه‌ای تدوین یافته است در پی پاسخ به این پرسش هستیم که حیا و اقسام آن چیست؟ و ثمرات آن در حیطه‌ی روابط شغلی چه می‌باشد؟ بر این اساس در این مقاله ضمن بیان مفهوم و ماهیت حیا به بیان و بررسی آثار ارزشی و رفتاری آن در حیطه‌ی روابط شغلی پرداخته شده است. یافته‌های این تحقیق حاکی از آن است که آثار ارزشی حیا شامل: حفظ کرامت انسانی، ایجاد اعتماد بین کارکنان، ایجاد تعهد اخلاقی و عدم سوء استفاده از موقعیت شغلی است؛ همچنین آثار رفتاری حیا شامل تقویت روحیه همکاری و تعامل محترمانه، پرهیز از غیبت و رفتار ناپسند، وجدان کاری و کنترل روابط جنسیتی می‌گردد.

کلیدواژه‌ها: حیای شغلی، حیا، فرهنگ حیا، کار و حیا.

مقدمه

در تمام ادیان الهی روابط انسانها با یکدیگر از جمله روابط زن و مرد نامحرم، تابع حدود و ضوابطی است که اگر این روابط از چارچوب ضابطه مند خود خارج شود، آسیب های آن فرد و خانواده و جامعه را درگیر خواهد کرد. از این رو خداوند حکیم افزون بر به ودیعت گذاشتن حیای فطری در انسانها به عنوان یک ارزش دینی که با بیان توصیه و ایجاد محدودیتهایی میان دو جنس به افزایش ر آنان کمک کرده است تا با توجه به آن و تأمین سلامت جسم و روح و روان به هدف نهایی خود دست یابند. تحقیق حاضر به منظور تبیین حیا و آثار آن بر فعالیت اجتماعی بانوان در پی پاسخ به این سؤال است که حیای زن چه تأثیری در فعالیت اجتماعی او دارد و اگر حیا توسط زن در چارچوب حکم اسلام مراعات نشود چه آسیبهایی را بر جامعه وارد می آورد. برای پاسخ به این سؤال ابتدا باید به این سؤالات پاسخ داده شود که اقسام حیا چیست؟ فعالیت اجتماعی بانوان چگونه و قلمرو حضور زن در اجتماع تا چه اندازه است؟ برای پاسخ به این سؤالات نیز ابتدا به مفهوم شناسی حیا و اقسام آن با توجه به آیات و روایات پرداخته میشود. سپس تفاوت زنان و مردان نوع حیای زنانه و نقش آن در بهداشت روانی فرد و جامعه مورد بررسی قرار میگیرد. با توجه به تغییرات سریع در محیط کار و افزایش تعاملات اجتماعی، بررسی تأثیر حیا بر روابط اجتماعی در این محیط از اهمیت ویژه ای برخوردار است. این موضوع نه تنها به درک بهتر نقش ارزش های اخلاقی در بهبود روابط کاری کمک می کند، بلکه می تواند راهکارهایی برای ایجاد محیط های کاری سالم تر و سازنده تر ارائه دهد. علاوه بر این، بررسی این موضوع می تواند به تقویت فرهنگ سازمانی مبتنی بر احترام و اعتماد متقابل کمک کرده و از بروز رفتارهای نامناسب و آسیب های اجتماعی در محیط کار جلوگیری کند.

کتاب و مقالات متعددی در زمینه ی تاثیرات حیا و ارزش های اخلاق به چاپ رسیده است که برخی از آنها عبارتند از:

از کتب می توان به کتاب «حیا» نوشته محمدرضا سرشار، انتشارات رهام اندیشه سال ۱۳۹۹ اشاره کرد که به موضوع حیا پرداخته ، سعی شده از زوایای گوناگون و براساس مفاهیم و مبانی اسلامی به مقوله حیا نگاه شود و آثار و پیامدهای آن، چه برای فرد و چه برای جامعه تبیین شود. یکی از نقاط قوت کتاب بیان مطالب و روش هایی برای پرورش حیا در افراد است.

همچنین کتاب «حیا» تألیف امیرحسین بانکی فرد، انتشارات حدیث راه عشق، سال ۱۴۰۰ که نویسنده در این کتاب، به بیان جلوه های حیا در اعضا و جوارح و جوانح با رجوع به روایات و آیات قرآن کریم می پردازد.

همچنین در فصل های دیگر کتاب مباحثی چون بازشناسی مفهوم حیا، جایگاه حیا، آثار حیا، جلوه های حیا، حیا منفی، عوامل ظهور و بروز حیا، عوامل و عواقب ترک حیا، حیا الهی و اولیای الهی و... را مورد بررسی قرار می دهد.

از مقالات می توان به مقاله «حیا و ثمرات آن از منظر آیات و روایات» نوشته عطیه مرادی اشاره کرد که در نشریه مطالعات تفسیری آلاء الرحمن در سال ۱۳۹۹ به چاپ رسیده است که به طور خاص به بررسی مفهوم و ماهیت حیا و تاثیر آن در زندگی فردی و اجتماعی انسان ها و راه های حفظ آن می پردازد.

مقاله ی «بررسی آثار حیا بر سلامت اجتماعی افراد» تألیف هادی و فاطمه وزیری دوزین که در ماهنامه ی آفاق علوم انسانی در سال ۱۴۰۲ به چاپ رسیده است که به بررسی آثار حیا بر تمام ابعاد زندگی اجتماعی انسان می پردازد.

اما در این مقاله به بررسی تاثیرات حیا به صورت خاص در روابط شغلی در تمام مکان ها و ادارات می پردازیم.

این مقاله به روش توصیفی تحلیلی به بررسی پاسخ سوالات فرعی ذیل می پردازد:

(۱) نقش ارزشی حیا در ارتقای سلامت روابط شغلی چیست؟

(۲) نقش رفتاری حیا در ارتقای سلامت روابط شغلی چیست؟

۱- مفهوم شناسی حیا

یکی از عوامل مؤثر در حفظ پاک دامن انسان، صفت شرم و حیا است. انسان به همان میزان که از این صفت پسندیده بهره مند است، از کارهای زشت و نامشروع دوری می کند. در ذیل به بررسی حیا از نظر لغوی و حیا در اصطلاح آیات و روایات می پردازیم:

۱-۱- حیا در لغت

مطالعه دیدگاه لغت شناسان در تعریف حیا، نشان می دهد که تقریباً همه آنان در یک مسیر حرکت کرده و تعریف های نزدیک به هم ارائه کرده اند. در این جا به برخی از این تعریف ها اشاره می شود:

۱. حیا، عبارت است از دگرگونی حال و اثرپذیری که به جهت ترس از آنچه عیب شمرده و نکوهش می شود، حاصل می گردد.

۲. حیا، انقباض (گرفتگی) نفس از زشتی ها و ترک آن به جهت زشت بودن.^۲
۳. حیا، عبارت است از انقباض (گرفتگی) و انزوا (دوری گزینی) از کار زشت، به جهت ترس از مذمت مردم.^۳
بنابراین می توان گفت در تعاریف اهل لغت، سه محور وجود دارد: ۱. «تغییر و انکسار (اثرپذیری) درونی»؛ ۲. «انقباض نفس»؛ ۳. حیا «عامل بازدارنده». لذا می توان گفت: این سه محور، بیانگر جنبه های مختلف حیا می باشند که به ویژگی های روانی و کارکرد و خودنگهداری حیا پرداخته اند

۲-۱- حیا در آیات و روایات

روایات درباره شرم و حیا دو رویکرد دارند، دسته ای از روایات، به نظارت خداوند می پردازند و جهان را در محضر خداوند معرفی می کنند و مردم را به حیا کردن از خداوند، فرا می خوانند، ۱. قرآن مجید، هنگام طرح داستان خلوت کردن زلیخا با حضرت یوسف (ع)، در بیان علت امتناع حضرت یوسف (ع) می فرماید: «آن زن قصد او کرد؛ و او (یوسف) نیز، اگر برهان پروردگار را نمی دید، قصد وی می نمود.»^۴ در این آیه شریفه، از «برهان پروردگار»، به عنوان عامل بازدارندگی از گناه اشاره شده است. امام زین العابدین (ع) در تفسیر «برهان پروردگار» می فرماید: «زن عزیز مصر به سوی بُت رفت و پارچه ای بر روی آن انداخت. یوسف از او پرسید: برای چه این کار را کردی؟. پاسخ داد: شرم دارم از این که این بت، ما را ببیند! در این هنگام، یوسف به وی گفت: آیا تو شرم می کنی از چیزی که نه می شنود و نه می بیند و نه می فهمد و نه می خورد و نه می نوشد؛ ولی من شرم نکنم از کسی که بشر را آفریده و او را دانش آموخته است؟! ین، معنای سخن خداوند است که می فرماید: اگر برهان پروردگار را ندیده بود.^۵ آنچه باعث حیا زلیخا شد، ناظر بودن بُت بود، هر چند نظارت او بر اعمال بشر، خیال باطل است و آنچه مایه شرم حضرت یوسف (ع) شد، این بود که خداوند، آگاه و ناظر بر اعمال بشر است. با توجه به تحلیل ماهیت و معنای حیا؛ آیه شریفه «أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرَى» مگر ندانسته که قطعاً خدا همه کارهایش را می بیند؟ با موضوع حیا رابطه تنگاتنگ دارد و بیانگر آن است؛ بدون این که از واژه حیا استفاده

^۱ طریحی، فخر الدین، مجمع البحرین، ج ۱، ص ۱۱۳.

^۲ راغب اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن، ص ۲۷۰.

^۳ طریحی، همان، ج ۱، ص ۱۱۶.

^۴ یوسف: ۲۴.

^۵ شیخ صدوق، عیون اخبار الرضا (ع)، ج ۲، ص ۴۵.

^۶ علق: ۱۴.

شده باشد. در آغاز رسالت پیامبر اکرم(ص)، هنگامی که ایشان مورد آزار یکی از مشرکان قریش قرار گرفتند، خداوند، وی را به حیا فراخواند و فرمود که آیا نمی‌داند که خدا او را می‌بیند؟^۱ در روایات نیز حیا را مصادف با شرم کردن از نظارت خداوند دانسته اند مانند سخن پیامبر اکرم(ص): «شرم کنید امروز از این که خداوند از تمام امور شما آگاه است»^۲ همچنین امام علی(ع) نیز فرموده‌اند: «از خدایی پروا داشته باشید که در دید او هستید و زمام شما به دست او است و حرکات شما در اختیار او است: اگر پنهان سازید، آگاه است و اگر آشکار سازید، می‌نگارد. برای این کار، نگهبانان و مراقبان ارجمندی قرار داده که هیچ حقی را فرو نمی‌گذارند و هیچ چیزی را به باطل ثبت نمی‌کنند»^۳. دسته‌ای دیگر، مردم را به حضور و نظارت فرشتگان توجّه می‌دهند و آنان را به حیا فرا می‌خوانند در این جا به برخی از روایات در دسته‌ی مذکور اشاره می‌شود:

امام صادق(ع) با اشاره به نظارت فرشتگان بر اعمال آدمی می‌فرماید: «هر کسی که در خلوت، زمینه گناه برایش فراهم شود و خداوند متعال را مراقب خود بداند و از فرشتگان نگهبان، حیا کند، خداوند، همه گناهان او را می‌آمرزد، هر چند به اندازه گناهان جنّ و انس باشد»^۴. همچنین از دیدگاه امام صادق(ع) اساساً فلسفه ناظر قرار دادن فرشتگان، همین است که مردم با توجّه به وجود و حضور آنان، دست از گناه بردارند.

بر اساس آیات و روایات بیان شده می‌توان گفت وجه تمایز حیا از دیگر بازدارنده‌ها، عنصر «نظارت» است؛ یعنی آنچه حیا را بر می‌انگیزد، حضور و نظارت ناظر است. معمولاً رفتار انسان در جمع، با رفتار او در خلوت، تفاوت می‌کند. تفاوت رفتار در خلوت و جلوت، به جهت تفاوت در حضور و عدم حضور است. آن جا که تنها باشد و حضور هیچ کس را حس نکند و هیچ چشمی را ناظر رفتار خود نداند، کارهایی را به راحتی انجام می‌دهد که ممکن است در حضور دیگران، حاضر به انجام دادن آن نباشد. اگر در تنهایی و خلوت خود، آماده انجام دادن کاری شده باشد که به نظر نادرست می‌آید و ناگهان متوجّه شود کسی وارد شده و ناظری وجود دارد، دست از آن کار می‌کشد. یا اگر بعداً بفهمد کسی ناظر اعمال او بوده است، سرافکننده می‌شود و عرق شرم بر پیشانی او می‌نشیند.

۳-۱- حیا در اصطلاح علمای اخلاق

^۱ ر. ک: قمی، علی بن ابراهیم، تفسیر القمی، ج ۲، ص ۴۳۰ - ۴۳۱.

^۲ علامه مجلسی، بحار الأنوار، ج ۱۹، ص ۳۳۳.

^۳ نهج البلاغه، خطبه ۱۸۳، ص ۲۶۶.

^۴ شیخ صدوق، من لا یحضره الفقیه، ج ۴، ص ۴۱۱.

^۵ علامه مجلسی، همان، بحار الأنوار، ج ۵، ص ۳۲۳.

در آغاز، آیه خداوند با خطاب به زنان پیامبر بیان میکند که زنان پیامبر اگر تقوا پیشه کنند مقامشان از دیگر زنان بالاتر است و به دلیل همسری پیامبر رعایت تقوا برای آنها مهمتر ضروری تر و اثرگذارتر است سپس به یکی از مصادیق تقوا اشاره نموده و به زنان پیامبر فرمان داده که از خضوع و نرمی در سخن گفتن با نا محرم خودداری کنند؛ چراکه چنین حالتی در گفتار طمع بیمار دلان را بر می انگیزد و زمینه گناه را فراهم میکند توجه به این نکته ضروری است که در این آیه شریفه زنان پیامبر مورد خطاب الهی قرار دارند لکن دستور و حکم این آیه عمومیت دارد و شامل تمام زنان مسلمان میشود؛ چنانکه علامه طباطبایی در این باره می فرماید: این امور بین همسران پیامبر و سایر زنان مشترک است و جمله «لستن کاحد من النساء: شما مثل سایر زنان نیستید، تأکیدی است برای همسران پیامبر»^۱

در نتیجه انسان با حیا در گفتار و رفتار خود نیز حیا را مراعات میکند و از هرگونه حرکات و رفتارهای تحریک زای جنسی خودداری می‌ورزد. حرکتی که در شان یک انسان مسلمان نیست و زمینه به گناه افتادن را برای خود او و دیگران فراهم می‌کند.

۳-۴- تقویت روحیه همکاری و تعامل محترمانه

افراد باحیا در محیط کار، معمولاً با دیگران با ادب، احترام، فروتنی و آرامش برخورد می‌کنند. رعایت ادب، احترام، فروتنی و آرامش در محیط کار، موجب شکل‌گیری روابط مثبت، کاهش تعارضات و افزایش همکاری گروهی می‌شود. این نوع رفتارها، سلامت روانی و حرفه‌ای محیط کار را تضمین کرده و حتی در مواجهه با رفتارهای منفی دیگران، واکنش‌های کنترل‌شده و اخلاقی را تقویت می‌کند.^۲ در حدیثی از امام علی (ع) آمده است: «الْحَيَاءُ زِينَةُ الْعَقْلِ، وَ سِمَةُ الْأَدَبِ»^۳ حیا، زینت عقل و نشانه ادب است.

همچنین رسول خدا (ص) می‌فرماید: «إِنَّ لِكُلِّ دِينٍ خُلُقًا، وَ خُلُقُ الْإِسْلَامِ الْحَيَاءُ»^۴ برای هر دینی خلقی است، و خلق اسلام حیاست.

بنابراین می‌توان گفت حیا به عنوان یک ارزش اخلاقی، موجب می‌شود فرد از خودخواهی و تکروی در انجام امور پرهیز کند، در تعاملات با مافوق و همکاران ادب و احترام را رعایت نماید، نقد را با روی باز بپذیرد و در

^۱ طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۴، ص ۱۶

^۲ حسینی، سید حسن، اخلاق حرفه‌ای در مدیریت، ص ۹۵-۹۳.

^۳ تمیمی آمدی، غررالحکم، ج ۱۰۳۷

^۴ ابن ماجه، سنن ابن‌ماجه، ج ۲، ص ۱۴۱۰

مواجهه با اشتباهات دیگران، گذشت و مدارا را سرلوحه رفتار خود قرار دهد و با این ویژگی ها تعامل بهتر با افراد ایجاد شود.

نتیجه گیری

این پژوهش با هدف بررسی نقش حیا در تنظیم روابط شغلی انجام شد و اهمیت این مفهوم را در ایجاد یک محیط کاری سالم و مؤثر نشان داد. همانطور که در بخش‌های مختلف مقاله مورد بحث قرار گرفت، حیا به عنوان یک ارزش اخلاقی و فرهنگی، تأثیری عمیق و چندبعدی بر روابط شغلی و عملکرد سازمانی دارد.

اهمیت حیا در محیط کار را می‌توان در ابعاد مختلفی مشاهده کرد، این مقاله با بررسی نقش ارزشی حیا در ارتقای سلامت روابط شغلی مانند: ایجاد محیط کاری سالم و اخلاق‌مدار، پیشگیری از تعارضات و سوءتفاهم‌ها، تقویت وقار و شأنیت فردی و... و همچنین بررسی نقش رفتاری حیا در ارتقای سلامت شغلی مانند: تقویت حس مسوولیت‌پذیری، حفظ مرزهای رفتاری سالم، تقویت احترام متقابل در محیط کار و... تلاش کرده است تا اهمیت حیا در افزایش سلامت و بهره‌وری سازمانی را به اثبات برساند.

هر یک از این بخش‌ها به روشنی نشان داد که حیا نه تنها یک مفهوم فردی، بلکه یک ارزش جمعی و سازمانی است که می‌تواند به عنوان یک عامل کلیدی در موفقیت و پایداری سازمان‌ها عمل کند.

در نهایت، این پژوهش تأکید می‌کند که توجه به حیا و تلاش برای نهادینه کردن آن در فرهنگ سازمانی، می‌تواند منجر به ایجاد محیط کاری سالم، مولد و رضایت‌بخش شود. این یافته‌ها اهمیت توجه به ابعاد انسانی و اخلاقی در مدیریت منابع انسانی و توسعه سازمانی را برجسته می‌کند و لزوم سرمایه‌گذاری در این حوزه را برای دستیابی به موفقیت پایدار سازمانی نشان می‌دهد.

• قرآن

• نهج البلاغه

۱. ابن ماجه، محمد بن يزيد، سنن ابن ماجه، بيروت: داراحياء التراث العربی، ص ۱۴۱۰.
۲. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، غررالحکم و دررالکلم، قم: دارالکتاب اسلامی، ۱۳۸۶.
۳. جزایری، سید محمدعلی، دروس اخلاق اسلامی، قم: مرکز مدیریت حوزه‌ی علمیه، ۱۳۸۸.
۴. حرعاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، قم: موسسه آل البيت، ۱۴۰۹ ق.
۵. خنیفر، حسین، اخلاق کسب و کار، تهران: انتشارات نگاه دانش، ۱۳۹۸.
۶. طریحی، فخرالدین، مجمع البحرين، تهران، کتابفروشی مرتضوی، چاپ سوم، ۱۳۷۵ ش.
۷. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات فی غریب القرآن، چاپ اول، بیروت: دارالقلم، ۱۴۱۲ ق.
۸. صفدری، محمد، اخلاق اسلامی و سلامت محیط کار، قم: بوستان کتاب، ۱۳۹۲.
۹. طباطبایی، محمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۷۴.
۱۰. فلاحی، محمدرضا، اخلاق حرفه‌ای در اسلام و مدیریت منابع انسانی، قم: نشر معارف، ۱۳۹۸.
۱۱. مطهری، مرتضی، تعلیم و تربیت در اسلام، تهران: انتشارات صدرا، ۱۳۸۲.
۱۲. مظاهری، حسین، اخلاق و خودسازی در مکتب قرآن و اهل بیت، تهران: انتشارات پیام آزادی، ۱۳۸۶.
۱۳. مکارم شیرازی، ناصر، اخلاق در قرآن، ج ۲، قم: مدرسه الامام علی بن ابی طالب (ع)، ۱۳۷۷.
۱۴. جوادی آملی، عبدالله، اخلاق در قرآن، قم: نشر اسراء، ۱۴۰۰ ه.ش.
۱۵. پسندیده، عباس، پژوهشی در فرهنگ حیا، قم: موسسه علمی فرهنگی دارالحديث، ۱۳۸۴ ه.ش.
۱۶. دیلمی و آذربایجانی، احمد و مسعود، اخلاق اسلامی، قم: نشر معارف، ۱۳۹۷ ه.ش.
۱۷. طوسی، محمد بن حسن، التبیان فی تفسیر القرآن، بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۴۶۰ ق.
۱۸. نراقی، مهدی بن ابی‌ذر، جامع السعادات، قم: قائم آل محمد (ص)، ۱۳۸۸ ه.ش.
۱۹. شیخ صدوق، من لا یحضره الفقیه، قم: دفتر انتشارات اسلامی، چاپ دوم، ۱۴۱۳ ق.
۲۰. شیخ صدوق، الامالی، تهران: کتابچی، چاپ ششم، ۱۳۷۶ ش.

۲۱. سید رضی، محمد بن حسین، نهج البلاغه، محقق، صبحی صالح، قم، هجرت، چاپ اول، ۱۴۱۴ق.
۲۲. علامه مجلسی؛ محمدباقر؛ بحار الأنوار؛ بیروت: دار إحياء التراث العربی؛ ۱۳۶۲ هـ ش.
۲۳. طبری، ابو جعفر محمد بن جریر، جامع البیان فی تفسیر القرآن، بیروت، دار المعرفة، چاپ اول، ۱۴۱۲ق.
۲۴. قمی، علی بن ابراهیم، تفسیر القمی، قم، دار الکتب، چاپ سوم، ۱۴۰۴ق
۲۵. شیخ صدوق، عیون اخبار الرضا(ع)، تهران، نشر جهان، چاپ اول، ۱۳۷۸ق.
۲۶. مظاهری، اخلاق و خودسازی در قرآن و مکتب اهل بیت، تهران: پیام آزادی، ۱۳۸۶ هـ ش.
۲۷. کلینی، ابی جعفر محمد بن یعقوب، اصول کافی، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷ ق.
۲۸. پاینده، ابوالقاسم، نهج الفصاحه، تهران: دارالعلم، ۱۳۹۰.
۲۹. سهیلی، حمیدرضا و فقیهی پور، جواد و مهدوی نسب، حسین، اخلاق حرفه‌ای (مفاهیم، تعاریف و کاربردها)، با همکاری انجمن مدیریت ایران، تهران، انتشارات دارالفنون، چاپ اول، ۱۳۹۶.

مقالات

۱. پروانه، معصومه، اهمیت اخلاق در محیط کار، وبسایت آکو، ۱۴۰۱.
۲. زارع ایمان و مدینه، سیدمحسن، تاثیر حیا بر کیفیت حسابرسی از طریق اخلاق حرفه‌ای و عملکرد حرفه ای، دانشگاه خوارزمی، ۱۴۰۴.